

2-TOM, 3-SON

KICHIK YOSHIDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL RIVOJLANISHIGA
TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

327-umumta'lim maktab psixologi
Imomova Ma'mura Abdurasul qizi
e-mail: Imomovb9555@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada kichik yoshdagi bolalarning o'qish faoliyati, qiziqish va harakatchanligi, ulardagi intellektual rivojlanishga ta'sir etuvchi omillar, bolalardagi qiziqishlar, intellektual rivojlanishning ahamiyati haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: intellektual rivojlanish, kichik yoshdagi bolalar, qiziqish, o'qish, mustaqil fikrlash, malaka va ko'nikma.

Аннотация

В статье представлена информация о читательской активности, интересе и подвижности детей младшего возраста, факторах, влияющих на интеллектуальное развитие у них, интересах у детей, значении интеллектуального развития.

Ключевые слова: интеллектуальное развитие, дети младшего возраста, любопытство, чтение, самостоятельное мышление, компетентность и навыки.

Abstrack

The article provides information on reading activities, interest and mobility of young children, factors affecting intellectual development in them, interests in children, the importance of intellectual development.

Keywords: intellectual rebirth, younger children, interest, reading, independent thinking, skills and abilities.

Psixologiya fanida aqliy taraqqiyot, aql, intellekt muammosiga turlicha yondashuvlar mavjud bo'lib, ular mohiyati jihatidan bir kategoriyaning har xil mezonlar bilan o'lchashda o'z ifodasini topadi. Davlat taraqqiyoti va jamiyat ravnaqi ko'p jihatdan uning intellektual potentsiali va shaxs taraqqiyoti bilan belgilanadi. Chunki, ilmiy potentsiali yuqori darajada rivojlangan mamlakat barcha sohalarda doimo ilg'or bo'ladi.

Intellektual – so'zining lug'aviy ma'nosi aqliy jihatdan yetuklik, fahm-farosat, aql-idrok, zakovat, zukko ya'ni zakovatli inson, zukko bo'lish demakdir.

Insonning aqliy taraqqiyotini o'rganish muammosi qadimgi davrlardayoq juda ko'p soha bilimdonlarining e'tiborini tortgan. Hatto, antik davr faylasuflari ham bu muammoga

2-TOM, 3-SON

jiddiy yondashganlar. Ularning qarashlariga ko'ra, "intellekt" termini o'zida lotincha "nus" ("aql") tushunchasini ifodalaydi. Antik davrning Platon va Aristotel kabi faylasuflari "nus", ya'ni "aql" odam ruhining oliy, o'ziga xos aqlli bo'lagi bo'lib, olamni bilishning eng maqbul yo'li deb hisoblashadi. Ijtimoiy taraqqiyotning o'rta asrlariga kelib, "intellekt" terminining mazmuni yanada boyidi. Masalan, sxolastikada ilohiy intellekt tushunchasi o'rganila boshlandi, bu termin bilan oliy bilish qobiliyatlarini tushuntirishga harakat qilindi. Mashhur faylasuf I.Kant nazariyasiga binoan, "intellekt" (nemischa-verstand) bu bizdagi mavjud tuzilishni bilish qobiliyatidir, aql (nemischa-vernunst) esa metafizik, g'oyalar tuzilishini bilish qobiliyatidir".

Hayotning dastlabki yillari, taxminan tug'ilishdan besh yoshgacha yosh bolalar uchun o'sish va o'zgarishlar davri hisoblanadi. Aynan shu muhim davrda ularning intellektual poydevori qo'yilib, ularning o'rganish qobiliyatlari, muammolarni hal qilish qobiliyati, mustaqil fikrlash va umumiy bilim salohiyati shakllanadi. Ammo bu rivojlanishga aynan nima ta'sir qiladi degan savol tug'ilishi tabiiy. Yosh bolalarning intellektual rivojlanishiga ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi. Quyida ba'zi omillarni sanab o'tamiz:

1. **Genetika.** Bolalarning irsiyati ularning kognitiv rivojlanishida muhim rol o'ynashi mumkin. Bolalar turli xil kognitiv kuchli va zaif tomonlarni meros qilib olishadi. Ba'zi bolalar tabiatan ko'proq qiziquvchan va ochiqko'ngil, boshqalari esa ehtiyotkor yoki introspektiv bo'lishi mumkin. Intellektual rivojlanishda genlar rol o'ynasada, ular yagona determinant emas.

2. **To'g'ri ovqatlanish.** Mustahkam bino mustahkam poydevorga muhtoj bo'lgani kabi, miya rivojlanishi uchun ham optimal ovqatlanish zarur. Muhim oziq moddalarni yetarli darajada iste'mol qilish, meva, sabzavot, to'liq don va yog'siz oqsilga boy muvozanatli ovqatlanish miya rivojlanishi uchun zarurdir. Temir, yod va boshqa mikroelementlarning yetishmasligi esa aqliy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yetarli uyqu xotirani mustahkamlash, o'rganish va hissiy tartibga solish uchun juda zarur.

3. **Atrof-muhit.** Turli xil o'yinchoqlar, kitoblar va mashg'ulotlar bilan shug'ullanish bolalarga yangi tushunchalarni o'rganish, tajriba o'tkazish va bilishga yordam beradi. Oddiy kundalik narsalar qiziqish va ijodkorlikni rivojlantirish uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin. Stressli muhit ularning diqqatni jamlash va jalb qilish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin.

4. **Oilaviy va ijtimoiy aloqalar.** Ota-ona va bola o'rtasidagi iliq va samimiy munosabatlar hissiy farovonlik va kognitiv rivojlanish uchun asos yaratadi. Tengdoshlar bilan ijtimoiy aloqalar hamkorlik muloqoti, muammolarni hal qilish va hamdardlik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

2-TOM, 3-SON

5. **Salomatlik.** Muntazam tibbiy ko‘rikdan o‘tib turish intellektual rivojlanish uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Eshitish yoki ko‘rish kabi salomatlik bilan bog‘liq muammolarini erta aniqlash va davolash o‘rganishdagi qiyinchiliklarni oldini oladi.

Xulosa qilib aytganda, intellektual rivojlanish faqat ilmiy yutuqlar bilan bog‘liq emas. U tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodkorlik, muloqot va ijtimoiy-emotsional intellektni o‘z ichiga olgan keng ko‘nikma va qobiliyatlarni o‘zida mujassamlashtiradi. Bolaning intellektual rivojlanishi turli omillarga bog‘liq bo‘lgan murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Ota-onalar va o‘qituvchilar bolaning intellektual rivojlanishi uchun uning salohiyatini ochib berishga yordam beradigan qulay muhit yaratishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://developingchild.harvard.edu/>
2. <https://www.zerotothree.org/>
3. <https://www.who.int/teams/maternal-newborn-child-adolescent-health-and-ageing/child-health>
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi
5. Jumayev N. Istiqlol va ona tilimiz. Toshkent: “Sharq”. 1998.

